

จะต้องกำหนดเส้นขอบฟ้าขึ้นหนึ่งเส้น จะปรากฏในภาพหรือจะอยู่นอกภาพก็ได้ โดยทั่วไป นิยมให้มีเส้นขอบฟ้าอยู่ในภาพ ทั้งนี้เพื่อได้ภาพที่เป็นท้องฟ้าไว้ในภาพด้วย กฎข้อต่อมา คือ แนวเส้นของวัตถุหรือสิ่งที่สมมุติใดๆ ที่ปกติเป็นเส้นขนานกัน ก็ให้บีบเส้นคู่ขนานนั้นให้ลึบเรียวพุ่งไปยังศูนย์กลางจุดหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นขอบฟ้า เส้นขนานมีมากคู่ก็ปรากฏจุดศูนย์กลางของเส้นหลายจุดตามจำนวน เพราะฉะนั้นจุดศูนย์กลาง จึงมีจำนวนไม่จำกัด แต่ข้อสำคัญคือ ทุกจุดต้องอยู่บนเส้นขอบฟ้าเดียวกันและด้วยวิธีนี้ วัตถุหรือสิ่งสมมุติจะตั้งบนพื้นราบและลำดับความลึกเข้าไปในภาพได้มาก

- แบบทัศนียวิทยาแบบเส้นขนาน (Parallel Perspective) เป็นระบบภาพ ซึ่งเขียนให้เป็นภาพแบบ ๓ มิติ อีกระบบหนึ่ง หลักการสร้างภาพตามระบบนี้กำหนดให้ ด้านหลังของสิ่งสมมุติ ตั้งขนานกับพื้น ส่วนที่เป็นด้านข้างของสิ่งสมมุติจะเป็นเส้นเฉียงยกขึ้นประมาณ ๓๐-๔๐ องศา เส้นของด้านข้างทั้งหมด จะลากขนานกัน เส้นขอบด้านหน้าก็เช่นเดียวกัน เป็นเส้นคู่ขนานระบบนี้จะให้ภาพเป็นทำนอง มองจากที่สูงลงมา เป็นระบบที่พบทั่วไปในจิตรกรรมตะวันตก เช่น จีน ญี่ปุ่น และไทย ฯลฯ เป็นต้น

๑. ลักษณะการเขียนภาพจิตรกรรมในพระที่นั่งทรงผนวช มีลักษณะการเขียนที่นำเอาหลักทั้งสองแบบข้างต้น มาผสมผสานกัน คือกลุ่มภาพที่อยู่ในระดับต่ำสุด หรือระดับต่ำกว่าระดับสายตา เช่น ภาพตัวสถาปัตยกรรม จะเขียนภาพเป็นแบบมองจากที่สูง (Bird's eye view)

แสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ โดยละเอียด การลำดับความลึกในภาพของกลุ่มภาพ กลุ่มนี้ใช้ระบบทัศนียวิทยาแบบเส้นขนาน (Parallel Perspective) ส่วนกลุ่มภาพที่อยู่ในระดับสายตาและระดับเหนือสายตา เช่น ตัวภาพที่อยู่ไกลออกไป จนใช้วิธีเขียนแบบทัศนียวิทยา (Perspective) เช่น ภาพทิวทัศน์ต่างๆ

๒. ลักษณะของภาพจิตรกรรมแห่งนี้ประกอบไปด้วยภาพเล่าถึงเหตุการณ์ต่างๆ และเป็นภาพเรียงติดต่อกันไปโดยไม่มีเส้นแบ่งแยกออกเป็นส่วนเป็นตอน

๓. ลักษณะของภาพเป็นแบบสมจริง หรือเขียนภาพเหมือน กล่าวคือ เขียนภาพบุคคลต่างๆ ให้มีลักษณะเหมือนจริง ไม่เป็นแบบประดิษฐ์ และมีความผสมผสานกลมกลืนกันทั้งผนัง นอกจากจะเขียนภาพบุคคลแบบเหมือนจริงแล้ว ยังเขียนเหตุการณ์ต่างๆ และตลอดจนภาพสถาปัตยกรรมตามแบบจริงด้วย ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้กับพงศาวดารสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ได้อีกด้วย จึงทำให้ภาพมีความกลมกลืนกันยิ่งขึ้น

ส่วนประกอบของภาพ

จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งทรงผนวช อาจแยกส่วนประกอบต่างๆ ของภาพที่สำคัญออกมาได้ดังนี้ คือ

๑. ภาพบุคคล

๒. ภาพสถาปัตยกรรม

๓. ภาพธรรมชาติ

๑. ภาพบุคคล ในการเขียนภาพบุคคลต่างๆ จำแนกได้ ๔ ประเภท คือ

- พระมหากษัตริย์ ซึ่งในจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้มีภาพเหมือนจริงของพระมหากษัตริย์ ๒ พระองค์คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นภาพประณีตงดงามและเป็นภาพเหมือนขนาดเล็กมาก ซึ่งมีขนาดพระพักตร์ประมาณ ๒.๕ เซนติเมตร เท่านั้นเอง
- พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการสำนัก จะมีลักษณะเฉพาะตามลำดับชั้นและเป็นภาพแบบชีวิตจริง ซึ่งจะสังเกตได้จากเครื่องแต่งกายและกิริยาต่างๆ
- ประชาชนธรรมดา จะแสดงภาพชีวิตความเป็นอยู่จริงๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะไทยมาแต่เดิม
- ชาวต่างชาติในจิตรกรรมฝาผนังที่พระที่นั่งทรงผนวช มีชาวต่างชาติประกอบอยู่ด้วย ซึ่งสังเกตได้ง่ายจากการแต่งกายประจำชาติและพิจารณาประกอบกับพงศาวดาร ซึ่งกล่าวถึงการเสด็จไปยังเมืองต่างๆ ทำให้ทราบได้ว่าเป็นชาติใด

๒. ภาพสถาปัตยกรรม ส่วนประกอบของภาพ คือ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม แบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ ลักษณะสถาปัตยกรรมต่างชาติและสถาปัตยกรรมไทย

- สถาปัตยกรรมต่างชาติ แตกต่างไปจากลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย คือ ช่างเขียนเป็นตึก รูปทรงสี่เหลี่ยมสูง ๒ ถึง ๓ เป็นต้น
- สถาปัตยกรรมไทย ที่พบในภาพจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นวัดและพระบรมมหาราชวัง คือ หมู่พระที่นั่งต่างๆ มีลักษณะโดยทั่วไป เช่น อาคารทรงไทยเป็นชั้นๆ อยู่ในทรงสูง โดยทั่วไปจะประกอบด้วยป้อมสามมุขสี่มุข โบสถ์ วิหาร ตั้งอยู่ในแปลนง่ายๆ ตกแต่งด้วยลวดลายมุงหลังคา ด้วยกระเบื้องเคลือบ นอกจากนี้เรือนไทยซึ่งสร้างเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว

๓. ภาพธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ ภูเขา ลำธาร ท้องฟ้า ฯลฯ ประกอบให้ภาพสมบูรณ์และสวยงามยิ่งขึ้น

วรรณะของสี

สีที่ใช้ในจิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งทรงผนวชเป็นสีพูนรงค์ การเขียนสีต่างๆ เป็นสีแดง ใช้ระบายเสื้อผ้าของบุคคลต่างๆ ภายในภาพ สีอิฐ ซึ่งเกิดจากการผสมสีเหลืองและสีดินแดง ใช้ระบาย

หลังคาสถาปัตยกรรม และพื้นสีเขียวระบายเครื่องแต่งกายของบุคคล หลังคาพระที่นั่งและใบไม้เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่แล้วภาพจิตรกรรมแห่งนี้ใช้สีฟ้ามเทา และสีดำมาก มีบางส่วนที่ใช้ทองคำเปลวปิดแล้วตัดเส้นด้วยสีทับ เช่นส่วนที่เป็นหน้าบัน ประคูด หน้าต่าง ของพระที่นั่งองค์ต่างๆ ตลอดจนเครื่องแต่งกายของบุคคลสำคัญ ในภาพ ลายผ้าใช้ทองคำเปลวปิดแล้วตัดเส้นด้วยสีแดง กล่าวโดยสรุปว่า วรรณะของสีในจิตรกรรมแห่งนี้เป็นวรรณะเย็น และมีการใช้สีแดงและปิดทองเพื่อให้ภาพเด่นออกมาจากสีพื้นหลัง ซึ่งมีสีค่อนข้างเข้ม

ความมุ่งหมายในการสร้างงานจิตรกรรม

งานจิตรกรรมฝาผนังของไทยแต่เดิม มักจะเขียนไว้ตามอาคารภายในวัด คือ เขียนไว้ตามฝาผนังโบสถ์ วิหาร ภายในอาคารอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องในศาสนาจนจัดได้ว่า เขียนขึ้นเพื่อเป็นศิลปกรรมตกแต่งอาคารพุทธศาสนาและเป็นพุทธบูชา จึงมักเขียนภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนาต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ความมุ่งหมายในการสร้างงานจิตรกรรม ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแนวคิดใหม่ขึ้น เช่น การเขียนภาพประวัติศาสตร์ เป็นต้น โดยเริ่มในสมัยรัชกาลที่ ๔ เห็นได้จากจิตรกรรมในหอราชกรมานูสร และหอราชพงศานุสร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เขียนขึ้น เป็นเรื่องพระราชพงศาวดาร ไม่เกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา

งานจิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งทรงผนวชก็เช่นกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ได้สืบทอดความคิดใหม่ คือ การเขียนจิตรกรรมประดับตกแต่งอาคารพระที่นั่งองค์นี้แล้วโปรดให้เขียนภาพเล่าเรื่องพระราชพงศาวดารยุคของพระองค์เอง ตั้งแต่โสภณทัต จนถึงทรงผนวช และโปรดให้ย้ายพระที่นั่งองค์นี้มาปลูกไว้ในวัดเบญจมบพิตร จะเห็นได้ว่าจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้มีเนื้อหาและความมุ่งหมายในการเขียนเป็นแบบใหม่ ต่างจากสมัยก่อนๆ มา

พื้นที่จิตรกรรม หักพื้นที่ประตู-หน้าต่างออกไป

- ด้านที่ ๑ (๒.๔๐ X ๓.๐๐) ๗.๒๐ ตารางเมตร
 - ด้านที่ ๒ (๓.๘๕ X ๓.๐๐) ๑๑.๕๕ ตารางเมตร
 - ด้านที่ ๓ (๒.๔๐ X ๓.๐๐) ๗.๒๐ ตารางเมตร
 - ด้านที่ ๔ (๕.๐๐ X ๓.๐๐) ๑๕ ตารางเมตร
 - ด้านที่ ๕ (๓.๘๕ X ๓.๐๐) ๑๑.๕๕ ตารางเมตร
 - ด้านที่ ๖ (๑๓.๘๖ X ๓.๐๐) ๔๑.๖๑ ตารางเมตร
 - ด้านที่ ๗ (๓.๘๕ X ๓.๐๐) ๑๑.๕๕ ตารางเมตร
 - ด้านที่ ๘ (๕.๐๐ X ๓.๐๐) ๑๕ ตารางเมตร
- รวมพื้นที่ ๑๒๐.๖๖ ตารางเมตร

ผู้เขียนภาพ

เป็นเรื่องยากที่จะสืบเสาะชื่อจิตรกรผู้เขียนภาพฝาผนังที่พระที่นั่งทรงผนวช เพราะการเขียนภาพ ณ ผนังแห่งนี้ นอกจากจะเขียนโดยพระบรมราชโองการแล้ว ยังเป็นจิตสำนึกของจิตรกรที่ต้องการจารึกภาพเพื่อเป็นพุทธบูชา รับใช้พระศาสนาที่ตนเคารพนับถือและองค์พระมหากษัตริย์ที่ตนเทิดทูน ด้วยการฝากฝีมือไว้จนสุดความสามารถเท่านั้น หากต้องการที่จะอวดอ้างและจารึกชื่อของตนไว้ไม่

แต่อย่างไรก็ตามยังมีจิตรกรรุ่นหลัง และผู้สนใจสืบสาวหาหลักฐานต่อมา เช่น อาจารย์ จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ สันนิษฐานว่า จิตรกรผู้เขียนผนังพระที่นั่งทรงผนวชคือ หม่อมจันทร์ ดารากร ซึ่งเป็นช่างฝีมือเอกในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรับราชการสนองพระเดชพระคุณในงานช่างสำคัญๆ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดให้สถาปนาขึ้นเป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๑ (ซึ่งเป็นระยะเวลาที่โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดเบญจมบพิตร และสร้างพระที่นั่งทรงผนวชแล้ว ก่อนที่จะโปรดเกล้าฯ ให้แก่ภิกษุสามเณร จากวัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดเบญจมบพิตรประมาณ ๑ เดือน)

ข้อสันนิษฐานนี้น่าจะมาจากหลักฐาน คือ พระบรมราชโองการดำรัสตั้งสถาปนาหม่อมเจ้าจันทร์ ขึ้นเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ ตอนหนึ่งว่า “...หม่อมเจ้าจันทร์ ในพระเจ้าไอยกาเธอ กรมหมื่นศรีสุเทพ เป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในการช่างมากกว่า ๓๐ ปี ส่วนการจรรยาหน้าบ้านพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซ่อมพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน หอพระซุ้ม พระเกล็ดพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นต้น จนถึงทำพระที่นั่งทรงผนวชที่วัดเบญจมบพิตรอยู่ในบัดนี้...”

ตามข้อความที่ว่า “จนถึงทำพระที่นั่งทรงผนวชที่วัดเบญจมบพิตรอยู่ในบัดนี้” ยังไม่ใช่หลักฐานที่ระบุชัดเจนว่าทรงเป็นผู้เขียนภาพ แต่หลักฐานว่าทรงรับดำเนินการต่อเติมมุขพระที่นั่งทรงผนวชให้เป็นตรีมุขเท่านั้น ตามลายพระหัตถ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๔๔๑ ตอนหนึ่งว่า “...กับส่งฎีกาเบิกเงินราย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ ทรงรับเหมาต่อมุขที่กุฎี ๕ ห้อง วัดเบญจมบพิตร ซึ่งได้ทำสำเร็จแล้ว ขอรับเงินไปจ่ายรวม ๒๕๕๒ บาท ๑๖ อัฐ...” และในรายการที่ทำนั้น ไม่ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับการเขียนภาพแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามพระองค์เจ้าจันทรสุเทพ ทรงเป็นจิตรกร ซึ่งมีผลงานมาก เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวัดเบญจมบพิตร คือ ทรงเขียนแบบพัศศ พัดรอง และพัดเปริยัญทั้งสี่ สำหรับวัดเบญจมบพิตรก็น่าจะได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้เขียนภาพด้วย แต่ก็คงไม่ใช่เขียนทั้งหมด เพราะได้พบในเรื่องลาย

พระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๗๐ มีไปถึงพระยามหิทธิราชเลขาธิการในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เกี่ยวกับการ “ทำโมเสกเป็นรูปพระประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ที่พระอุโบสถวัดราชบพิธ ตอนหนึ่งว่า “.....ทำให้คิดถึงพระยาหัตถการบัญชา (กัน) เป็นช่างเขียนลือชื่อมาแต่รัชกาลที่ ๓ ตลอดจันรัชกาลที่ ๔ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ ถูกเกณฑ์มาเขียนพระที่นั่งทรงผนวช.....ถูกห้องปางสมเด็จพระไปเกาะจาน (ห้องภาพที่ ๔ หว่างกอ) มีรูปหมู่พระที่นั่งราชวรดิฐมีเรือพระที่นั่งกลไฟอัครราชวรเดช ประทับท่า มีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จลง มีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามเสด็จ พระยาหัตถการเคยเขียนมาแต่รูปพระรามพระลักษณ์และหนุมาน กับรูปปราสาทอย่างวิมาน ครั้นมาถูกเขียนพระบรมรูปและพระที่นั่งอย่างเพลง เหลี่ยมให้เห็นจริง กับทั้งเรือกำปั่น ซึ่งเป็นของตั้งแต่เกิดมาจนอายุหกสิบเศษยังไม่เคยเขียนเลย เขียนขึ้นก็ไม่เป็นรูป ดูกันไปทุกวันแก็ไปทุกวัน แก็เท่าไรก็ไม่พิน ที่สุดถูกไล่ลงบันไดเกือบไม่ทัน....”

ด้วยหลักฐานดังแสดงมา จึงสันนิษฐานต่อไปได้ว่า การเขียนภาพที่ฝาผนังพระที่นั่งทรงผนวชนี้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ อาจได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เขียนภาพด้วยแล้วยังโปรดเกล้าฯ ให้จิตรกรท่านอื่นแบ่งหน้าที่เขียนเป็นห้องๆ ไป มิใช่เพียงคนเดียวจนจบ ๒๐ ห้องภาพ

การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง

สภาพปัจจุบัน

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรงผนวชปัจจุบันได้รับความเสียหายมาก โดยเฉพาะผนังช่วงล่างความชื้นจากอาคารทำให้ชั้นสีและชั้นปูนกระเทาะ ผนังบางแห่งได้รับความเสียหายจนถึงชั้นอิฐด้านใน ชั้นสีของจิตรกรรมกระเทาะหลุดร่อนออกมาเป็นแผ่นๆ ทำให้เนื้อเรื่องของจิตรกรรมขาดหายไป หยากไย ฝุ่นละอองและคราบเขม่าควันไฟ เกาะที่ผนังทำให้จิตรกรรมสีซีดจาง หมองคล้ำ จิตรกรรมแห่งนี้ควรทำการอนุรักษ์ให้มีสภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงดังเดิม

วิธีการปฏิบัติงานอนุรักษ์

๑. การทำบันทึกลักษณะและการทำความสะอาด
 - การทำบันทึกลักษณะและการทำความสะอาดด้วยน้ำสะอาดและแอลกอฮอล์
๒. การเสริมความมั่นคงให้กับชั้นสี
 - ทากาวพาราโลยด์ บี ๗๒ แล้วฉีก (ประกบ)
 - ทากาว นีติกาว (พาราโลยด์ บี ๗๒) แล้วฉีก ๑ ครั้ง
๓. การถมรองพื้น
 - ถมชั้นรองพื้นรอยชำรุดเล็กๆ
 - ถมชั้นรองพื้นรอยชำรุดใหญ่ๆ
๔. การเขียนสีซ่อม
 - เดิมสีที่ขาดหายไปจุดเล็กๆ
 - เดิมสีที่ขาดหายไปรอยชำรุดขนาดกลาง
 - เดิมสีที่ต้องการร่างต่อเติมในรอยชำรุดขนาดเล็ก
๕. เสริมความมั่นคงของชั้นปูนและปูนฉาบ
 - ฉีดปูนขาวหมักและกาวสังเคราะห์ฉาบปูนในรอยชำรุดเล็กๆ
 - ฉาบปูนในรอยชำรุดใหญ่ ๒ ชั้น
๖. ทำเอกสาร-รายงาน ๑ เล่ม

สภาพปัญหาที่สำรวจพบก่อนเข้าไปดำเนินการอนุรักษ์จิตกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรงผนวช

เนื่องจากตัวอาคารและจิตกรรมฝาผนังเคยได้รับการอนุรักษ์มาแล้วเมื่อ ๒๕๒๘ มาจนกระทั่งปัจจุบันเป็นระยะเวลาานรวม ๒๐ ปี สภาพแวดล้อมมีผลกระทบต่อจินตนาการฝาผนัง มาจากความชื้นในผนังปูนฉาบค่อนข้างมีความชื้นสูง วัสดุเสื่อม สภาพชำรุดเสียหาย บางส่วนมีฝนไหลหยดลงบนผนังผ่านส่วนที่มีจิตกรรม นอกจากนี้เมื่อตรวจสอบสภาพผนังและส่วนต่างๆ พบว่า ผนังปูนฉาบภายในเป็นโพรง มีรอยร้าว การยืคเกาะปูนฉาบกับอิฐก่อเริ่มเสื่อมสภาพ ตลอดจนปูนฉาบผนังบุหินอ่อนขึ้นมา ปูนฉาบเปื้อนอยู่เป็นผง ควรหาแนวทางการแก้ไขกันต่อไป

สภาพจิตกรรมก่อนการอนุรักษ์

- มีคราบฝุ่นละอองจับบนพื้นผิวจิตกรรมโดยทั่วๆ ไป
- มีทางน้ำฝนไหลเป็นทางลงมาจากฝ้าเพดาน ทำให้ชั้นสีสภาพชำรุดตามแนวน้ำไหลและจิตกรรม พื้นผิวมีรอยค่าง
- ตามมุมขอบประตู-หน้าต่าง มีรอยแตกร้าว เล็ก-กลาง-ใหญ่ ด้านทิศใต้ เหมือนมีการทรุดตัวของผนัง
- เหนือเส้นหน้ากระดานล่างได้ระดับแนวหน้าต่าง ชื้นไปประมาณ ๒๐-๕๐ เซนติเมตร มีชั้นสีโป่งพองเป็นจุดๆ เท่าฝ่ามือ เนื่องจากภายในผนังปูนมีความชื้นสูง
- ระดับใต้ฝ้าเพดานจนลงมาถึงเส้นหน้ากระดานล่าง บริเวณใต้ผนังปูนฉาบ โดยทั่วไปภายในผนังปูน เป็นโพรงช่องว่างอยู่ภายใน
- เหนือระดับเส้นหน้ากระดานล่าง โดยทั่วไปผนังปูนฉาบจะชำรุดหลุดร่อน ปูนเสื่อมสภาพ และเป็นบริเวณที่มีความชื้นสูงมาก ทำให้สภาพจิตกรรมชำรุดเสียหายรอบผนังอาคาร

หมายเหตุ จุดต่างๆที่เกิดความเสียหายจะอยู่เหนือแนวบุหินอ่อนภายในทั้งสิ้น เนื่องจากเป็นจุดที่ความชื้นสะสมและระบายออกไม่ได้ สาเหตุมาจากสิ่งอื่นที่มีอิทธิพลกระทบต่อจิตกรรมเช่นกัน

- วางตู้และสิ่งของปิดผนังไว้นานๆ ความชื้นภายในผนังระบายออกยาก
- การปิดประตู-หน้าต่างไว้นานวันไม่ได้เปิดให้อากาศมีการถ่ายเทได้บ้าง
- การบูรณะหรือปฏิสังขรณ์ตัวอาคารภายนอกมีการทาสี-กระแทกหรือสกัดปูนแบบออกโดยไม่พิถีพิถันระวัง มีผลกระทบกระทำให้ปูนฉาบภายใน แตกร้าวและทรุดตัวได้เหมือนกัน

มีกราบฝุ่นละอองจับบนพื้นผิวจิตรกรรม โดยทั่วไป

มีทางน้ำไหลจิตรกรรม

ทางน้ำฝน สาเหตุจากหลังคามีรูรั่ว น้ำฝนไหลลงสู่ผนัง ทำให้เกิดความชื้นสะสม ปล่อยทิ้งไว้ความ
ซำรุคจะขยายวงกว้างขึ้น

มีรอยแตกร้าวบนผนังปูนฉาบ ขนาดเล็ก-กลาง-ใหญ่

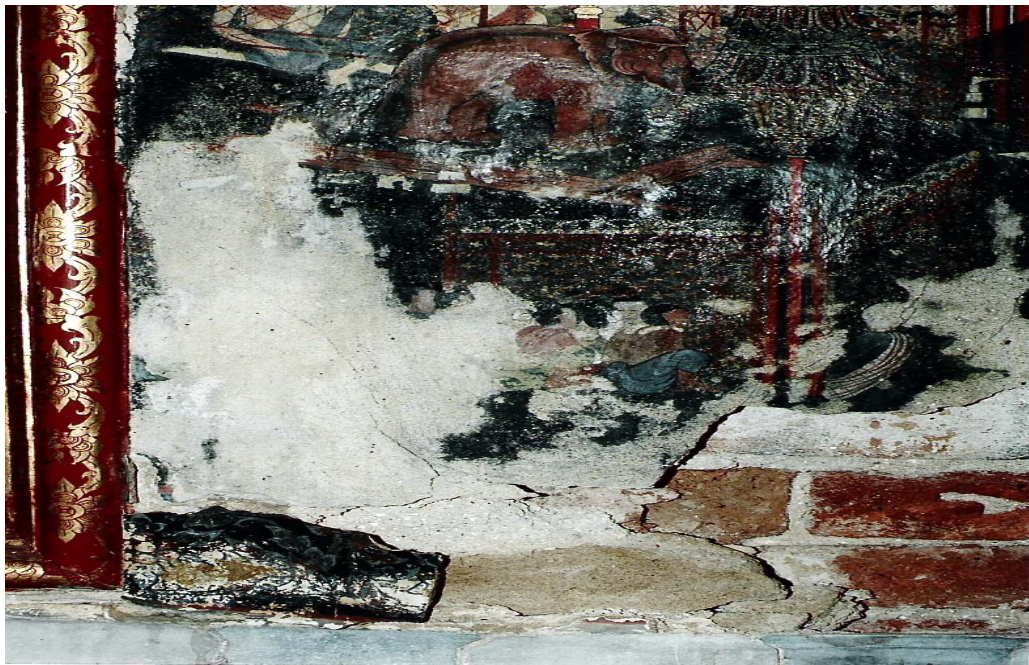
รอยแตกร้าวของปูนฉาบ ปูนฉาบเริ่มเสื่อมสภาพและชั้นรองพื้นดี ชั้นรองพื้นชำรุดเสียหาย

รอยร้าวและรอยแตกของปูนฉาบผนัง

ชั้นสีโป่งพอง

ชั้นรองพื้นและชั้นสีโป่งพอง กรอบแห้ง สาเหตุจากความชื้นสะสมตัวบริเวณนั้นอยู่ ทำให้ชั้นต่างๆ
ของจิตรกรรมชำรุดเสียหายขยายกว้างขึ้นๆ

ชั้นดีและชั้นรองพื้นชำรุด

สภาพชั้นดีและชั้นรองพื้นจิตรกรรมเสื่อมสภาพ

ชั้นปูนฉาบเป็นโพรง

ได้ผนังปูนฉาบเป็นโพรงอยู่ภายในปูนฉาบไม่เกาะยึดกับอิฐก่อ ขาดความแข็งแรงไป จำเป็นจะต้องเสริมความมั่นคงต่อไป ตามแนวทางการอนุรักษ์